սիրես, ինչ ուզում ես ասիր, միայն հայոց ազգի մէջ լոյս սփռելու և ուղղութիւն տալու վրա մի խօսիր, այդ սրբապղծութիւն է...»

Բայց պիտի լի՞նի վերջապէս մի օր, որ ռուսահայ ուսանողութիւնը հասկանայ իր պատիւը, գնահատէ իր իսկական կոչումը, ճանաչէ իր պարտաւորութիւնը դէպի ազգը և բանէ յառաջադիմութեան այն դրօշակը, որի վրա են տնկած ամբողջ ազգի աչքերը և հիմնած նորա ապագան:

Այս հարցին պիտի պատասխանէ բացի ծնողներից, մեր կարծիքով, և այն ընդհանուր ուսումնական ժողովը, որը պիտի հաւաքվի եկող տարի Թիֆլիսում մանկավարժական ձևի և հայոց մանուկների դաստիարակութեան վրա խորհելու համար: Այս ժողովը, որի գործունէութիւնից կարող է կախված լինել համայն հայ երիտասարդութեանը նոր ուղղութիւն և նոր բարոյական պատկեր տալը, մեր կարծիքով, ի միջի այլոց պիտի աչքի առաջ ունենայ և հետևեալ պայմանը. Հայ մանուկները, որոնք ունեն և չունեն շանս միջնակարգ և բարձրագոյն դպրոցներում ուսանելու, բացի իրանց կարևոր առարկաները անցնելուց և արհեստը սովորելուց յետ, անշուշտ կարօտ են ստանալ այնպիսի հիմնաւոր պատրաստութիւն հայոց լեզուի, պատմութեան և ազգայնութեան զգացմունքի մէջ, որով նոցա հոգին, փոխանակ եսական, նեղ և խարդախալից հակումներից, կարողանայ արմատաւորել իր մէջ աւելի վսեմ, աւելի ընդհանուր և աւելի անշահախնդիր զգացմունք, որով հայ մանուկի միտքը և սիրտը այնչափ կարողանայ ազատվել իր հօր և մօր մտցրած սահմանափակ, սար և նսեմ ախտերից, որ նա ընդունակ լինի մի ժամանակ ազատ կերպով, էլ առանց նախանձի, կրքի և շահամոլ շարժման բարձրանալ ընդհանուր շահերի ըմբռնման, կարողանայ ընդունակ լինել ազգօգուտ ձեռնարկութիւնների մէջ հետևել ոչ մսոտի գրգռումներին, այլ իր ներքին բարոյական պահանջին և անկախ ու իդէալական թելադրութեան:

Իսկ սրա համար եկող տարվայ ընդհանուր հայ ուսուցչական ժողովը, մեր կարծիքով, պիտի անշուշտ աշխատէ շատ հիմնական փոփոխութիւնների շարքում փոխել և, արտաքսելով միանգամ ընդ միշտ հայ ուսումնարաններից այն անբարոյականացնող, խրախուսական սիստեման, որ կայանում է թուանշաններով երեխայի գրգռելու մէջ: Հազար անգամ ասված է, թէ այս սիստեման սպանում է երեխայի մէջ ազատ մրցելու, առանց ստոր նախանձի և շօշափելի հրապոյրներով աշխատելու հոգին: Առանց այն էլ եսամոլ, բարոյապէս փչացած հայ երեխան շարունակում է այն ատեղծն փչանալ ուսումնարանի մէջ, որ մինչև մագիստրոս դառնալը նա մնում է բարոյապէս նոյն գիմնազիստը, որին տեսնում ենք ամենաստոր դասատներում:

Այսպէս թէ այնպէս, բայց ապագայ հայ երիտասարդութեան բարոյական դրութիւնը բարւոքելու հոգսը բացի հայ ծնողներից, ընկնում է և լիովին եկող տարվայ կովկասեան ընդհանուր հայ մանկավարժական ժողովի վրա: Մշակելով նոր պրոգրամմա և ընտրելով աւելի փայլուն դաստիարակութեան սիստեմա, հայ մանկավարժները պիտի օգնութիւն հասնեն վերջապէս այն վշտալի երևոյթին, որով հայ ինտելլիգենցիան, ինտելլիգենցիայի վսեմ յատկութիւնների փոխանակ, արտայայտում է այժմ միայն դիպլոմաւոր կինտոների արժանաւորութիւնները:

Գաս. Ղազարեան

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՑԽԱՑԻՑ

26 Նոյեմբերի

«Մեղու»ի 89 №-ում Ախալցխայի ուսումնարանների պ. պ. հոգաբարձուները յանդգնել են ճշմարտութեան դէմ ելնել և զանազան տղայական սպառնալիքներով կամեցել են երկիւղ տալ «Մշակի» 193 №. Նամակ Ախալցխայից յօդուածագրի դէմ: Նախ և առաջ ասում եմ, որ իրանց կարծած անձերից ոչ մինը չեմ, ամենևին իրանց հացից չեմ կերել և կարօտութիւն էլ չունեմ ուտելու: Պ. պ. հոգաբարձուները ցանկանում են, որ ես կամ փաստերով հաստատեմ իմ յայտնած ճշմարտութիւններս, կամ իմ խօսքը հրապարակաւ յետս կոչեմ, և եթէ իրանց ցանկութիւնը չը կատարեմ, ստիպված պէտք է լինեն ինձ դատի հրաւիրել:

Ես պատրաստ եմ թէ փաստերով ապացուցանել իմ հրապարակաւ գրած ճշմարտութիւններս և թէ դատաստանի առջև մի և նոյնը կրկնել: Ինչպէս երևում է, պ. պ. հոգաբարձուները կամեցել են ինձ երկիւղ տալ դատի հրաւիրելով, ինչպէս հին կանայք վախեցնում են երեխայոց ասելով «խոլօզ կացէք, եթէ ոչ մէկին հորը կը ձգենք, կամ «բոբօլին» կուտանք, որ ձեզ ուտէ»: Ես ոչ մէկին հորէն վախեցող եմ և ոչ էլ «բոբօլէն»: «Մշակի» 193 համարում գրել էի հետևեալը Ա) «Ախալցխայի ուսումնարանների ուսուցիչները ընտրվում են կաշառքով, այդ պատճառաւ նրանց մեծ մասը ուսումնարաններից արտաքսված, կամ ամենևին ուսումնարանի շեմքը չը տեսած անձինք են»: Ես սկզբում չը կամեցայ այդպիսի ուսուցիչներին մի առ մի թուել, որովհետև ես նրանց հետ գործ չունեմ, այլ վարչութեան և հոգաբարձութեան հետ: Բայց այժմ մեր հոգաբարձուները ցանկանում են, որ նրանց մի առ մի թուեմ, և ես էլ ահա թւում եմ: Ընդհանուր պատմութեան, աշխարհագրութեան և հայոց պատմութեան ուսուցիչ պ. Գալուստ Տէր-Մկրտչեանը էջմիածնայ Գէորգեան ճեմարանից արտաքսված է: Հայոց լեզուի ուսուցիչ Մկրտիչ Քահանայ Գաւուճեանը ոչ մի ուսումնարանի շեմք չը տեսած անձ է. միւս բոլորն էլ թերուսներ են: Եթէ այսչափով չէք բաւականանում, դարձեալ պատրաստ եմ թւելու: Երբեմն այդպիսիները ուսուցիչ են ընտրվել կամ վարչութեան և հոգաբարձութեան կաշառելով, կամ կոմիապաններով: Հարկաւ կաշառատու ուսուցիչները երբէք չեն ասում, թէ «մենք ուսուցչութեան համար անընդունակ ենք և կաշառքով ենք ընտրվել ուսուցիչ». «պառաւը իրա թանին թթու չէ ասում»: Այդ գաղտնիքները յայտնվում են միայն այն ժամանակ, երբ ուսուցիչները նեղանում են հոգաբարձութիւնից, երբ նրանց հրաժարեցնում են պաշտօնից: Բ) «Աշակերտաց և աշակերտուհեաց թոշակները մնում են հոգաբարձուաց գրպանները»: Եթէ այդ փողերը նրանց գրպանները չեն մտնում, ապա ինչու համար Կարապետեան և Եղիսաբեթեան ուսումնարանները չեն վերանորոգվում, և միմիայն երբ կարդացին «Մշակի» 193 №. Նամակը, այն ժամանակ խորհուրդ արեցին յատակը և պատերը ներկել տալ, որպէս զի նրանց վրա նկարված ծիծաղաշարժ պատկերները ոչնչանան, և յետոյ սկսեցին իւրաքանչիւր ուսանողի պատուիրել, որ միւս անգամ այդպիսի պատկերներ չը նկարեն: Եթէ կամենում են ամբողջ ուսանողներից ստորագրութիւն կը հաւաքեմ և հրապարակաւ կը յայտնեմ. կարելի է, որ հոգաբարձութեան աչքերը ճշմարտութեան առջև քողարկվում են: Մեծ ամօթ է ճշմարտութիւնը ծածկել և ուսումնարանները անձնական շահերի զոհել: Գ) Եղիսաբեթեան ուսումնարանը 12 տարվայ ընթացքում չըծնեց և ոչ մի սան, որ ստացած լինէր առաջին մրցանակ: Մի՞թէ Ախալցխայի անթիւ օրիորդների մէջ չը կան գոնէ երկուսը, որոնք ընդունակ լինէին առաջին վկայագիր ստանալու: Եթէ եղել են, ապա ինչից ստիպեալ պ. պ. հոգաբարձուները չեն կամեցել մասնանիշ անել: Դ) Եղիսաբեթեան ուսումնարանի երրորդ դասատունը փակվեցաւ, չը նայելով, որ վեց աշակերտուհու համար 6000 րուբլի ուսուցչաց ռոճիկ տրվեցաւ: Այս բանը թէ իրանք, թէ վարչութիւնը և թէ նոյն իսկ պ. Բարխուդարեանը լաւ են իմանում: Բայց ինչ բանից ստիպեալ ամենուն յայտնի եղած ճշմարտութիւնները կամենում են ծածկել: Եթէ իրանք իրանց տեսածին և լսածին չեն հաւատում, թող կոնսիստորիան ուղարկէ մի քննիչ, որը գայ և հաստատէ, որ երրորդ դասատունը այլ ևս գոյութիւն չունի: Ե) Պարոն Ղուկաս Սամուէլեանը (տեսչի եղբայրը) աշակերտուհիներին ստիպում է դասերը բերան անել և այս բանը հարցաքննութեան միջոցին ամենուն յայտնվեցաւ և նոյն իսկ ինքը խոստովանեցաւ, որ ռուսաց պատմութիւնը հարկաւոր է բերան անել: Պ. Բարխուդարեանին էլ այս յայտնի է, դրա համար նա նախատեց յիշեալ ուսուցչին, որը չը կարողանալով արդարանալ, 800 րուբլ ռոճիկը առաւ և փախաւ կողը: Զ) Իւրաքանչիւր տարի վիճակային կոնսիստորիան ուղարկում է միմիայն ուսուցչաց ռոճկի համար 9000 րուբլ, իսկ այս տարի նրա վրա Ս. Փրկիչ եկեղեցին իր եկամուտից աւելացրեց 2500 րուբլ և դուք դարձեալ կը գոռաք, թէ «փողը քիչ է», չը ցոյց տալով ձեր արդիւնքներից և ոչ մինը, մինչև անգամ լրագիրներում սկսաք պահանջել փող: Է) Եղիսաբեթեան ուսումնարանի աշակերտուհիները միմեանց կամ ուսուցիչների մասին գրում են անպատիւ խօսքեր: Այս բանը իւրաքանչիւրին յայտնի է. քանիցս անգամ այդպիսի թղթերը ներկայացվել են նոյն իսկ պ. տեսչին, բայց տեսուչը ամենևին ուշք չէ դարձուցել. դեռ տասը օր չը կայ, որ պ. Մով. Սամ. օրիորդ Սօֆիա Ջարակեանին յայտնեց, որ միւս անգամ արհեստագէտ ուսուցչի մասին վատ բաներ չը գրէ պատերուն վրա: Ը) Նոր-Արշալոյս ուսումնարանի վերակացուհիները՝ Երանէ Աղաջանեան և Պեղեքիա Մարտիրոսեան ամենևին իրանց յանձնված պաշտօնը չեն վարում, այլ պարապում են ուրիշ գործերով: Վերջիններս իրանք իրանց բերանով հաստատեցին աշակերտուհեաց և մի քանի ուսուցիչների ներկայութեամբ, պոռալով, թէ «շատ լաւ ենք անում, մեր գործին ոչ ոք իրաւունք չունի խառնվելու: Եթէ մեր արածը ուսումնարանի օրէնքներին հակառակ է, ինչու համար պ. տեսուչը մեզ չէ յայտնում այդ, և եթէ յայտնէ, ինքն էլ է մեղաւոր, որովհետև միշտ ինքն էլ դասերից բացակայ է լինում»: Այս բոլորն էլ հոգաբարձութեան յայտնի է, բայց զարմանում եմ, որ դեռ ես կամենում են, որ ապացոյցներով հաստատեմ արդէն ինքն ըստ ինքեան հաստատված իրողութիւնները:

Պ. պ. հոգաբարձուները խոստացել են ինձ ցոյց տալ իրանց հոգաբարձական գործերը, թղթերը, մատեանները և այլն: Իմ նպատակս չէ ցուցակներ քննել և զննել, քանի որ մատեան կազմելը մի դժուարին բան չէ: Ուսանողներից մինը, եթէ ապակիներից մինը պատահմամբ կոտրեց, նրա հօրից փողը առնում են և յետոյ ցուցակում գրում, թէ մեր մօտ եղած փողից այսքան ծախսեցինք ապակիների համար: Այսպիսի խարդախութիւններից յետոյ ինձ հարկաւոր չէ ցուցակներ քննել, քանի որ այդ ցուցակների հեղինակները նոյն մարդիկն են: Ինչպէս տաճկերէն ասում են. «եաղան սեան, բօղան սեան, քիմ տիւրքի եալան սեան.» («գրողը դու, արողը դու, ով կասէ թէ սուտ ես դու»:) Մեր հոգաբարձուները «Մեղու»ի 89 №-ում գրել են թէ. ուսումնարաններից արձակված ուսուցիչները մեր դէմ կուսակցութիւն են կազմել, որ մեր կարգադրութիւնները յեղաշրջեն և իրանք էլի իրանց պաշտօնները ստանան: Գուցէ այդ բանը ճիշտ լինի, բայց ես ամենևին այդ կուսակցութեան անդամներից չեմ և կարօտութիւն էլ չունեմ լինելու: Բոլորովին ցածամտութիւն է այդպիսի մի բան խորհել իմ դէմ, և կարծել, թէ հացի

տարի հրաւիրված է մի մեծ հայաբնակ քաղաք բաւականի մեծ ռոճիկով: Եւ ինչ են անում մեր թեմական տեսուչները, որ այսպիսի մարդիկ տեղ են ստանում մեր ուսումնարաններում:

Խեղճ մեր ուսումնարաններ, խեղճ մեր միակ յոյս, նոր սերունդ. ահա ինչպիսի թշնամիք է ուղարկում ձեզ վրա Ներսէսեան դպրոցը:

Մի ուրիշ օրինակ. Ա...թեմի մի ուսումնարանում հրաւիրված է մի նոր ուսուցիչ, որը ուսումը աւարտելով Ներսէսեան դպրոցում, գնացել է մի գիւղ ուսուցչի պաշտօնով և այնտեղ կատարելագործել է ազգային գաղափարները և իր ուսումը: Այս մարդը մտնելով նոր ուսուցչական խմբի մէջ, սկսել է ցոյց տալ իր ֆօկուսները. նախ և առաջ պաշարել է թեմական տեսչին իր անգիր սովորած պերճախօսութիւններով, և զանազան պատմութիւններով Մանզինեանի մանկավարժութեան մասին այն աստիճանին է հասցրել, որ տեսուչը դարձնելով նրա վրա առանձին ուշադրութիւն, յանձնել է մի հմուտ ուսուցչի պարապմունքին ուղղութիւն տալ: Բայց շուտով երևացել է, որ պարոնը անկիրթ է և մանկավարժութեան մէջ բոլորովին տգէտ:

Նրա պարապմունքը չը գիտեմ ինչ կարելի է անուանել. երևակայեցէք, որ մի վարժապետ դասարանում յանկարծ թռչում է մի անկիւնից միւսը և ոգևորված զանազան երևակայական գաղափարներից զարհուրելի կերպով հառաչում է: Երբ որ նրանից պահանջում են բացատրել նրա յայտնած անմարսելի մտքերը, նա այնպիսի բառեր է հնարում, որ հայի ականջը երբէք լսած չէ այսպիսի բառ. նա դորանով ուզում է զարմացնել միացեալ վարժապետներին, բայց որովհետև նրանք դորա բաղդից փորձված մարդիկ են լինում, շուտով են հասկանում այս պտուղի համը, և դա տեսնելով, որ իր երևակայական գաղափարներից բան չէ դուրս գալիս, կամաց մտնում է հոգևորականների թևերի տակ. բայց նրանց լայն թևերի տակ էլ չէ գտնում ապահովութիւն և այժմ, ասում են, դառել է ուսուցչական խմբի զուարճութեան առարկայ: Դու սիրելիս, յոյսդ մի կտրիր. քո ընկերները առաջարկում են քեզ նման նորերին հրաւիրել. շատ կարելի է հոգաբարձուների մէջ ազգասիրական հոգի կը վառվի և քշելով հմուտ հին ուսուցիչներին, ձեզ պէս նոր Դօն-Քիշօտների համար տեղ կը բացանեն և դուք այն ժամանակ ձեր երևելի դպրոցից հանած երևակայական գաղափարները կարող էք մտցնել մեր դպրոցներում:

Այժմ խօսենք դրանց ընկերների մասին, որոնք դեռ ես ուսանում են Ներսէսեան դպրոցում և ժամանակով պէտք է ուսուցիչներ դառնան: Դոցանից մի քանիսին ես տեսայ այս տարի արձակուրդի ժամանակ. դորանք հազիւ կարողանալով կարդալ և գրել, երևելի գիտնականներ էին ձևանում և կրիտիքական էքսկուրսիաներ անելով, զանազան նիւթեր էին հաւաքում իրանց ուսուցչի լրագրի համար: Ի հարկէ ինչ նկատողութիւններ կարելի է սպասել դեռ ես խակ աշակերտներից: Զօր. դորանք լսել են, որ այժմ մեր ժողովուրդը զզուված է ուսումնարաններով. լսել են, որ զանազան գաւառական քաղաքներից գանգատներ են անում հոգաբարձուներից և վարժապետներից, չը հասկանալով, որ միշտ կոյր ժողովուրդն է լինում այս անբաւականութիւնների պատճառը. օրինակ, ժողովուրդը տալով մի քանի հարիւր ռուբլի ուսուցչին, պահանջում է նորանից, որ առաւօտեան վաղ վերկենայ, ճաշին շատ չուտի, գիշերները վաղ տուն գայ, և գլխաւորապէս ոչ մի կնոջ հետ երբէք չը խօսի. վա՜յ, հազար վայ այն վարժապետին, որը կը շեղուի ժողովուրդի տուած կեանքի այս պրօգրամից: Մի խօսքով այս կողմից այնքան վատ դրութեան մէջ են վարժապետները գաւառներում, որ հազիւ կը գտնվի մի ուրիշ պաշտօն վարժապետների պաշտօնից վատ: Ժողովրդի այն դասակարգը, որ ինքը մինչև ականջները խրված է անբարոյականութեան ցեխի մէջ, այնպիսի բաներ է պահանջում խեղճ վարժապետներից, որ բոլորովին հերքում է նրանց մարմնաւոր լինելը:

Ես ճանաչում եմ մի քաղաքի առաջաւոր մարդու, որի գերդաստանի մէջ աղտապղծութիւններ է պատահել. ուրիշները չեմ ասում, երբ որ տեսնում է մի վարժապետին մի կնոջ հետ խօսելիս, մոռանալով իր անբարոյականութիւնը, սկսում է կեղտոտել խեղճին և վարժատան մէջ բարոյականութեան պահպանելու մասին է խօսում: Եւ ահա այսպիսի ժողովրդի դատողութեան վրա հիմնվելով, այս մանուկները չը հասկանալով սկսում են կեղտոտել մեր սրբութիւնները. Ի հարկէ հասկացող մարդիկ ուշադրութիւն չեն դարձնի այսպիսի յօդուածների վրա, իսկ տգէտների դատողութեանը մենք կարիք չունենք: Մենք կառաջարկէինք Ներսէսեան դպրոցի վարչութեանը, եթէ նա պատւում է մեր ազգային դպրոցները, առաջին, որ աւելի զարգացնի իր աշակերտներին և լաւ պատրաստի ուսուցչական ծանր պաշտօնը կատարելու համար և երկրորդը հասկացնի նոցա, որ նոքա չը կեղտոտեն մեր ազգային դպրոցները:

Կ-Լ

համար է իմ կռիւը։ Միթէ ճշմարտութիւն յայտնելը կռիւ է!! Ես իմ անձնական շահիս համար երբէք աններելի միջոցների չեմ դիմում. այդ ձեր առօրեայ գործն է, որ ձեր կրքերը առաջ տանելու համար և ձեր անձնական շահերին համար, վարակում էք ամբողջ Նոր սերունդի մտաւոր զարգացումը և չէք կամենում, որ ճշմարտութիւնները յայտնվեն ընդհանրութեան առաջն, և բարկանում էք, երբ ճշմարիտ մտքեր են յայտնվում ամսական մի լրագրի միջոցաւ։ Պ. պ. հոգաբարձուները իրանց յօդուածում գրում են, թէ՝ «Ախալցխայում կազմվեցաւ մի այլ կուսակցութիւն արհեստանոցի մասին կատարված կարգադրութիւնները խզաչրջելու և արհեստագէտ վարժապետն ու վարժուհին հեռացնելու»։ Պէտք է ասած, որ այդ կուսակցութեան գլխաւոր անդամները հէնց իրանք են, որ ամսոյս 21-ին յիշեալ արհեստագէտներուն հետ մեծ կռիւ բաց արին և սկսան զանազան յիշոցներ թափել նրանց վրա։ Այժմս Նրանք իրանց հրաժարականը տուին, թէև հոգաբարձուները միջնորդներ են ձգել հաշտվելու, բայց Նրանք յանձն չեն առնում։ Խոստանում եմ միւս անգամ այս մասին ընդարձակ գրել։

Ախալցխայի ուսումնարանները ամենևին նիւթական ցաւեր չունին, բայց բարոյական ցաւերից։ Պարտաւորութիւն եմ համարում յայտնել, որ հոգաբարձուներից պ. Արշակ Ցակոբջանեանը և պ. Գրիգոր Պռուտղեանցը, մեծամեծ գործերով զբաղված լինելով, երբէք ուսումնարանի գործերին չեն խառնվում և միմիայն հոգաբարձու անունն են կրում։ Նրանութիւն կը լինէր Ախալցխայի ուսումնարաններին, եթէ այս երկու ազգասէր անձինք կարողանային նրանց միշտ այցելութեան գալ։ Սրանք այնքան են զբաղված իրանց գործերով, որ մինչև անգամ կարելի է մտածել, որ շատ թղթեր չը կարդացած ստորագրած լինեն։ Գործող անձինք մնում են միմիայն պ. Մկրտիչ Աղնաւուրեան, պ. Գասպար Մելքոնեան և պ. Յովակիմ Գեղամեան։ Դրանցից առաջինը շատ լաւ կանէր, որ իր երեցփոխանութիւն կամ հաշիւները մաքրէր և յետոյ ուրիշների անարդարութեան դէմ սկսէր մաքառել։ Երկրորդը շատ լաւ կանէր, եթէ մի քիչ կարդալ և գրել սովորէր, որ ցուցակներում սխալներ չանէ և յօդուածը չը կարդացած չը ստորագրէ։ Իսկ երրորդը շատ լաւ կանէր, որ լրագրների մէջ յայտնված գործերը իր վերայից վերցնէր և յետոյ արդարութիւնը աշխատէր ծածկել։ Պ. պ. հոգաբարձուներ, չը կարծէք, թէ ես ձեր թշնամին եմ, ոչ, միթէ մոռացել էք ձեր մտերմին։ Չէ որ ամեն օր միմեանց հետ ճաշի ենք նստում, թէյ ենք վայելում, սուրճ ենք խմում։ Ես ձեր մտերիմն եմ և պէտք է մնամ միշտ. եթէ ես ձեր թշնամին լինեմ, երբէք չեմ յայտնի ձեր պակասութիւնները, որ դուք ուղղվէք։ Պ. պ. հոգաբարձուներ, դուք որ իբրև թէ արդարանալու միջոց ընտրել էք ձեր մատեանները, ապա վարչութիւնը ինչ է ընտրել արդարանալու, թէ դպրոցներից ինքը 196 անգամ բացակայ չէ եղած, կաշառակեր չէ, իրան ընտրածները բոլորն էլ անարժան անձինք չեն, ինքը լուսաւորութեան հետևող է և այլն։ Ես ամենևին չեմ ասում, թէ մեր պ. տեսուչը ուսումից զուրկ է, քանի որ ինձ յայտնի է, որ տարիներով Գերմանիայի փողոցների սալայատակները մաշել է և ուսումնական քաղցր կեանքը վայելել է։

Զարմանում եմ «Մեղուի» ցածամտութեան վրա, որ գտնելով իրան նման սուտ անձինք, միշտ աշխատում է խեղաթիւրել Ախալցխայի անցքերը։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Այսօր, շաբաթ օր, դեկտեմբերի 6-ին, Նոր եկած ամերիկական խումբը տալու է Արծրունու թատրոնում իր առաջին ներկայացումն։ Պրոգրամը շատ հետաքրքիր և Նոր է երեւում։ Կը լինեն ամերիկական և Նեգրների պարեր, օրիորդները կածեն ջուլթակի վրա և կերգեն չանսոնէտներ, վերջապէս ամբողջ խումբը կածի միասին 38 զանգակների վրա։ Գները սովորական են։ Սկիզբը 8 ժամին։ Տոմսակներ կարելի է առնել Արծրունու թատրոնի կասսայում։

—

Մեզ գրում են Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ որ հանգուցեալ Միանսարեանցի տպարանից շուտով դուրս կը գայ մի հաստ գիրք հայերէն լեզուով, որի մէջ ամփոփված կը լինեն բոլոր հրովարտակները, որոնք տուած են զանազան տեղերի ռուսահայերին ռուսաց թագաւորներից, սկսած Միխայիլ Ֆեօդորովիչից մինչև մեր օրերը։

—

Ս. Պետերբուրգից մեզ հաղորդում են, որ մեր յայտնի նկարիչ Կ. Այվազովսկի երկու պատկերներ է ուղարկել Կ. Պօլսի Ներսէս պատրիարքին, խնդրելով նրանից որ այդ պատկերներից մինը պահէ իր մօտ, ինչպէս իր սեփականութիւն, իսկ միւսը անօրինէ ինչպէս ուզում է, միայն թէ նրանից ստացված արդիւնքը յատկացվի Հայաստանի սովելոց օգտին։ Ասում են որ այդ պատկերներից իւրաքանչիւրը արժէ 20 մինչև 30 հազար ֆրանկ։

—

Այս օրերս առաջին անգամ տրվեցաւ և երկրորդ անգամ կրկնվեցաւ ԹԻՖԼԻՍԻ թատրոնում ռուսաց «Жизнь за Царя» օպէրան, որ երևելի Գլինկայի հեղինակութիւնն է։ Ամեն անգամ թատրոնը լի էր կատարելապէս և դարձեալ շատ ցանկացողներ կային օպէրան լսելու, բայց անկարելի էր ճարել տոմսակներ։

—

«Մշակի» բաժանորդների և նոյն իսկ մեր խմբագրութեան գործը հեշտացնելու համար այս տարի հարկաւոր համարեցինք տարածել «Մշակի» հետ մեր բոլոր բաժանորդներին տպված նամակներ տպված ծրարների մէջ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

—

Կ. Պօլսից „Polit. Corresp.“ լրագրին գրում են նոյեմբերի 30-ից։ Բարրաթ, նոյեմբերի 26-ին Բ. Դուռը յայտնեց պետութիւնների ներկայացուցիչներին, որ Դերվիշ-փաշա գրաւել է Դուլցինիօ և պատրաստ է յանձնել նրան չերնոգորցիներին, եթէ սրանք կը գան քաղաքը գրաւելու համար նոյեմբերի 29-ին առաւօտեան 6 ժամին, իսկ եթէ այդ ժամանակ չերնոգորցիները չեն ներկայանայ, Դերվիշ-փաշա կուղևորվի Սկուտարի։ Այդ յայտնութենից յետոյ դեսպանները հաւաքվեցան խորհուրդ կազմելու համար։ Ամենքը համաձայնվեցին, որ պէտք է ազդել Չերնոգորիայի վրա, դրդելով նրան գրաւել Դուլցինիօ։ Բայց մինչև դեսպանները կը հաւաքվէին՝ Անգլիայի և Աւստրո-Հունգարիայի դեսպանները տեղեկութիւն ստացան, որ չերնոգորցիները արդէն գրաւել են Դուլցինիօ։ Թիւրքաց մամուլը երէկ միայն կարողացաւ հաղորդել Դուլցինիօի չերնոգորցիներին յանձնելու մասին։ Շատերը հաւատացնում են, որ Դերվիշ-փաշա չը հնազանդեց թիւրքաց կառավարութեանը Դուլցինիօն չերնոգորցիներից գրաւելու մասին։ Հաւանական չէ, որ այսպիսի անցք պատահած լինի, միայն թէ Բ. Դուռը լաւ մ էր, որպէս զի նախապատրաստէր հասարակական կարծիքը, որովհետև ամենքին յայտնի էր, որ այդ լուրը վատ տպաւորութիւն կը գործի իւրաքանչիւր մահմեդականի վրա։ Դեսպաններից մէկը, որ նոյեմբերում տեսնվել էր սուլթանի հետ, պատմում է, թէ Աբդուլ-Համիդ չափազանց նեղացած է Դուլցինիօն կորցնելու և 40 մահմեդականների մահուան պատճառով, որոնք կոտորվեցան Դերվիշ-փաշայի և ալբանացիների մէջ պատահած կռւի ժամանակ։ Սուլթանը իր ամբողջ կեանքում չի մտանայ իսլամի պատմութեան մէջ չեղած այդ անցքը, որ մահմեդականները գեաուրների պատճառով խիստ կոտորէին։ Ինչպէս երեւում է, Աբդուլ-Համիդ անհանգիստ էր եղել հասարակութեան խոստակցութիւններից և միջոցներ գործ դրեց անկարգութիւնների առաջն առնելու համար։ Պաշտօնական յայտարարութիւնը, որ երէկ տպվեցաւ լրագիրների մէջ և պատերին կպցնվեցաւ, յիշեցնում է մայրաքաղաքի բնակիչներին, որ պաշտաման օրէնքները դեռ ևս ոյժ ունին և բնակիչներին արգելվում է հասարակական տեղերում և սրճանոցներում քննադատել քաղաքական հարցերը և անբաւականութիւն ցոյց տալ փադիշահի վճիռների պատճառով։ Այդ կանոնները չը կատարողներին մեծ պատիժներ են սպառնում։ Չը նայելով այս սպառնալիքներին, թիւրքերից շատերը դատապարտում են սուլթանի կարգադրութիւնը Դուլցինիօն յանձնելու մասին։ Ինչպէս դա վերջին գիջումն է, որ արել է սուլթանը և այսուհետև նրան ոչոք չէ կարող համոզել տալ Յունաստանին գոնեա մի փոքրիկ կտոր թիւրքաց երկրից։ Բեռլինի Յունաստանի բարեկամները միայն երկու ելք ունին. կամ փոքրացնել այն նահանգների չափերը, որոնք Բեռլինի կոնֆերենցիայի համեմատ պէտք է Յունաստանին անցնէին, կամ ոյժ գործ դնել և այդպիսով իրագործել կոնֆերենցիայի վճիռը։ Այսուհետև թիւրքերը միայն թնդանօթների ոյժի առաջ գիջումներ կանեն։

Թիւրքիան եռանդով շարունակում է պատերազմական իր պատրաստութիւնները, որոնք անվում են բացառապէս Յունաստանի պատճառով։ Դեռ նորերումս մի քանի հազար զինուոր ուղարկվեցան Վօլօ, որտեղ զինաւորվելուց յետոյ նրանք կուղևորվեն մասամբ Եպիրոս և մասամբ Թեսալիա։ Թիւրքաց մամուլը շարունակ սպառնում է Յունաստանին և վրդովում է բնակիչներին յոյների դէմ։ Միայն «Թէրճըմանի-Հակիկաթ» լրագիրը մի փոքր չափաւոր է և առաջարկում է Յունաստանին միանալ Թիւրքիայի հետ ընդհանուր ոյժերով սլաւոնականութեան զարգացմանը ընդդիմադրելու համար։ Հազիւ թէ այս հրաւէրը ի նկատի առնվի Յունաստանի կողմից և կարելի լինի պատերազմի առաջն առնել։ Թիւրքաց կառավարութիւնը առաջարկել էր իտալական դեսպան կոմս Կորտիին միջնորդի դեր կատարել Յունաստանի և Թիւրքիայի մէջ, բայց իտալական կառավարութիւնը համոզված է, որ նա չէ կարող այնպիսի գործի համար միջնորդել, որ հակառակ է Բեռլինի կոնֆերենցիայի վճիռներին։

Կ. Պօլսից շուտով կը հեռանան գերմանական դեսպան կոմս Հացֆէլդ և անգլիական դեսպան պ. Գօշեն, որ ժամանակաւորապէս ուղևորվում է Լոնդոն, որովհետև պ. Գլադստոն կամենում է նրա հետ անձամբ խօսել պարլամենտի բացվելուց առաջ։ Թիւրքերը անհանգստութեամբ հարցնում են միմեանցից, թէ արդեօք ինչպիսի զգացմունքներով և հրահանգներով կը վերադառնայ Գօշէն Լոնդոնից։

Լորդ Գրենվիլի ճառը շատ վատ տպաւորութիւն գործեց Բ. Դրան վրա։ Գլադստոնի ճառը այստեղ աւելի չափաւոր են կարծում, իսկ լորդ Գրենվիլի տեղեկութիւնները Անգլիայի միջամտութեան մասին յունական գործերին, այստեղ սպառնալիքներ են համարում։

„Բէյտերի“ ընկերութեանը հեռագրում են Կ. Պօլսից, որ թիւրքաց կառավարութիւնը առաջարկեց եւրոպական հաւատարմատարներին, եթէ կարելի լինի, իսկոյն անցկացնեն թիւրք-չերնոգորիական սահմանագիծը։ Հաւատարմատարները պատրաստականութիւն յայտնեցին իսկոյն գործը սկսել, մանաւանդ որ վիճած նահանգների մէջ այժմ կատարեալ հանգստութիւն է տիրում։

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Դավրէժ, նոյեմբերի 14

Ստախօս մարդիկը իրանք են իրանց խայտառակում։ Տէրտէր Մեսրոպ քահանայ փախցնելը «Մեղուի» 81 համարի մէջ, ուզելով իրան արդարացնել և իր պատիւը տեղը բերել, խեղճալին իրան աւելի ևս է խայտառակում։ Նա ասում է, որ ես իրան անպատւել եմ, բայց ինքը, որպէս քահանայ և որպէս բազմաժամանակեայ պաշտօն կատարող վարժապետ (??) ինձ բազմաթիւ անվայել յիշոցներ տալուց յետոյ, ստահակ էլ է կոչում։ Ահա քահանայ—վարժապետի համեստութիւնը, այլ ես ինչ կարելի է սպասել մի այդպիսի մարդուց։

Տէր-Մեսրոպը «Պսակի» 20 համարի գրածները աշխատում է ուրանալ, բայց նա այնքան տգէտ է, որ այդ ուրացութեամբ և իր սովորական չռայլ դովարանութեամբ ընկնում է որոգայթի մէջ, որովհետև «Մեղուի» 84 համարի նամակից «Պսակի» 20 համարում գրած նամակի հատը լաւ փչում է, տէր-Մեսրոպին յատուկ եղած անճոռնի ոճը ցոյց տալով, այդ էլ թողնենք։

Վարժապետ—քահանան ինձ Արամեան դպրոցից փախած է ցոյց տալիս, իբրև անպիտան աշակերտ, որ բոլորովին սուտ է։ Ես մի քանի ընկերներիս հետ, մեր կամքով և մեր ծնողաց հաճութեամբ դուրս ենք եկած վարժարանից, և այն օրից սկսած մինչև օրս պարապում ենք մեր յատուկ առևտրական գործերով. այս այնքան ճիշտ է, որ բոլոր ուսուցիչները և Արամեան դպրոցի հոգաբարձութիւնն բացարձակ կը վկայեն։

Տէր հայրը աշխատում է ցոյց տալ ինձ ծոյլ և վատ աշակերտներից մէկը, այս պատճառով ուղարկում եմ «Մշակի» խմբագրատանը 3 հատ տոմսակներ ներկայ նամակովս, որոնք ստացել եմ Արամեան դպրոցից և որոնց մէջ իմ սովորած առարկաների մեծ մասը նշանակված են լաւ և շատ լաւ, և որտեղ նոյն իսկ ինքն տէր-Մեսրոպը իր առարկայից էլ շատ լաւ է նշանակած։ Այդ տոմսակները, որ հոգաբարձութիւնը կնքած է և նոյն ժամանակի տեսուչից ստորագրած, խնդրում եմ կարդացէք և տէր-Մեսրոպի խօսքերի որ աստիճան ճշմարիտ լինելը կը յայտնվի *)։

Տէր-Մեսրոպը ինձ ուրիշի արբանեակ է համարում և նամակս էլ ուրիշի հեղինակութիւն, իրաւունք ունի, որովհետև նա իր չափովն է չափում ամեն բան, և ես էլ իմ կողմից կասկածում եմ, որ իր գրածներն էլ իրանը լինի, և ոչ մի ուրիշի, որովհետև նա հայերէն այդչափ չը գիտէ։

*) Մեր խմբագրատան մէջ ստացվեցան յիշեալ վկայականները, և բացի դրանցից մի նամակ Դավրէժից, որ գրել էին Արամեան դպրոցի աշակերտները, և որի մէջ խիստ սև տուեր էր ձգած այդ քահանայի անձնաւորութեան, և որպէս վարժապետ, նրա գործունէութեան վրա։ Մենք զգուշացնում ենք այդ բանակռիւը, անվայել համարելով մի քահանայի և կրօնուսոյցի այս տեսակ վէճի մէջ մտնել իր աշակերտների հետ։

Ն. ան. խմբ.

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 4 դեկտեմբերի։ „Голосъ“ հաղորդում է որ Դուֆէրին դեսպանը բերեց իր հետ մանրամասն հրահանգներ անգլիական մինիստրութեան մեր կառավարութեան հետ Միջին-Ասիայի գործերի վրա բանակցելու համար։

ՌՕՍՏՕՎ (Դօնի վրա), 3 դեկտեմբերի։ Երէկ Ռօստովից չորս վերստ հեռաւորութեամբ Ռօստով-Վլադիկավկասեան երկաթուղու գծի վրա ճանապարհորդների գնացքը ռէլսներից դուրս եկաւ։ Ճանապարհորդներից 4 հոգի սպանված են, 40 վիրաւորված։

ՕԴԷՍՍԱ, 3 դեկտեմբերի։ Մրրիկները Սև ծովի վրա շարունակվում են։ «Դունիր» շոգենաւը չը կարողացաւ այսօր դուրս գալ նաւահանգստից և ուղևորվել դէպի Կ. Պօլիս։ Բաթումի մէջ սպասում են ութ շոգենաւեր այլ և այլ բեռներով։ Սաստիկ մրրիկների պատճառով ամեն յարաբերութիւնները փօթիի հետ կտրված են։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 դեկտեմբերի։ Տամբովի, Տուլսկի, Խարկովի և Սիմբիրսկի մէջ գները հացի վրա ընկնում են։ Երէկ հասան Ս. Պետերբուրգ, Բեբրի և Լանիգասարի դեսպանները։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ